

ЖЕНАТА МЕЖДУ ДЪЛГА И ИНДИВИДУАЛНОСТТА

ЙОАНА ПАВЛОВА

Технически университет – София

yoana.ppavlova@gmail.com

THE WOMAN BETWEEN DUTY AND INDIVIDUALITY

YOANA PAVLOVA

Technical University – Sofia

Abstract

In societies with a patriarchal tradition, the right to individuality has been denied to women (practices that still exist). She existed in/through the family and in particular through her relationship with the man, him being a father, a brother, a husband, or a son. This form of secondary existence also determines her rights and obligations, which correspond to her place in society. A change in the position of women (mainly in Europe and the United States) began with women's emancipation (18th century), which managed to get women almost equal rights with men. The long process for female equality removes the woman from her position of a "second sex" and changes the opportunities before her - provides her the possibility for choice. Recently, we have witnessed disturbing encroachments on the women's right to choose. Women accustomed to equality allow the concept of "duty" to be superimposed on them again (if we can say that it has ever disappeared) - the woman's duty to the homeland and the family. Various social and societal problems, such as domestic violence, abortion, low birth rates and negative population growth, continue to be attributed to the women's withdrawal from duties. Duty is again used as an argument to restrict women's freedoms and individual rights. This work focuses on the imputed female duty in the public space. Various publications on the Internet such as interviews, research, and comments on social networks, are analyzed. The conclusions show how the concept of duty is superimposed/imposed and how women themselves internalize these superimpositions.

Keywords: duty, woman, tradition, values, individualism, research

В продължение на векове общественият и личният живот в нашата страна се е ръководил от нормите и ценностите заложили в християнската патриархална традиция. В основата на тази традиция е стратификацията на задълженията и правата на всеки член на общността. В тази система на взаимоотношения централна фигура е бащата – патриарх, който е глава на семейството и негов представител пред външния свят. Всички останали членове на домакинството са длъжни да зачитат волята му и да му се

подчиняват. Ролята на жената в семейството и обществото е определена от написаното в Библията и съществуващото традиционно право. Нейното социалното съществуване е възможно в и чрез институцията на семейството. Дълг на всяка българка е било да се омъжи и да бъде добра къшовница. Сред най-ценените женски качества в нашето общество, характерни за периода до и след Освобождението, са: жената да е добра домакиня, да е с кротък нрав, да е в добро здраве и да няма телесни недостатъци. Всички тези качества са свързани с „естествените“ задължения на жената – на съпруга и майка (Хаджийски, 1974).

Семейството е крепител на обществото, в което се предават нормите и ценностите на поколенията, а жената е припозната като пазителка на този морал. Тя е отговорна за предаването на традициите и запазването на съществуващия ред. На нея са поверени задълженията по отглеждането на децата, тяхното възпитание, грижата за къщата, грижата за болните и възрастни членове на семейството, работа на полето, оказването на подкрепа, морална и физическа, на съпруга. Мирът и разбирателство в семейството са отговорност на жената. Тя трябва да слуша мъжа си и да му се подчинява. Трябва да пригоди собствената си личност към тази на своя съпруг, но това пригаждане става с цената на нейната лична отстъпчивост, защото на нея е отказана индивидуалност (Хаджийски, 1974). Тя е част от съпруга си и дори собственото ѝ име е заменено с неговото. Тя е Николица, Иваница, Стояница.

Жената е представена като безгласна, покорна и зависеща от мъжа си: „на жената господ е мъжо“. Тя зависи от неговото благоволение, но същевременно, нейна е вината, ако нещо вкъщи не върви. „Мъж да приноси с две ръце, жена да износи с малкия си пръст, пак е празна къщата“ (Даскалова, 2012). Тя не може да взема решения (това е възможно едва когато остарее и съпругът ѝ почине), но поема отговорността при евентуален неуспех на мъжа си. Всички тези изисквания към жените се превръщат в тяхна природа и те вменяват същите задължения при възпитанието на дъщерите си. В текстовете „Слово за злите жени“, „Похвала за добрите жени“, „Поучение за украшението на жените и момите и как да живеят на този свят“ откриваме предписания, които жените трябва да следват, като в духа на християнския морал най-висша добродетел за жените е **скромността** и **кротостта**. Йосиф Брадати настоява, че ролята на майките е да насаждат в дъщерите си **мълчание, послушание и скромност**.

Той съветва жените да се стараят да водят духовен живот като Св. Богородица и да се украсяват със скромност, а не с бижута и белило (Даскалова, 2012).

Започналата промяна в българското общество през XVIII-XIX век се отразява и върху отношението към жените, техните права и индивидуалност. Зародилият се „литературен феминизъм“ през 40-те години на XIX век апелира за промяна на положението на българската жена. Сред най-дейните радетели за женски права е Любен Каравелов, който настоява за еднакво образование на двата пола, което ще позволи на жената да изгради собствена индивидуалност и по този начин да се промени нейното положение в обществото.

Образоването на младите момичета среща сериозна съпротива сред българското общество, заради съществуващите нагласи към женските задължения и възможности. Силен тласък в развитието на девическото образование се осъществява с дейността на възрожденските будители и обвързването на женската образованост с националната идея за освобождение. В името на бъдещето на държавата е по-добре жената да е образована, за да може да образова и децата си – бъдещите граждани (отново се визират само децата от мъжки пол).

Идеологията на дълга се използва за вменияване на жените на някакво чувство на значимост, независимо от положението им в дома и обществото. Отказът от равноправие с мъжа и безбройните ограничения отстъпват място пред женския дълг – да станеш съпруга и да родиш деца. Това, от една страна е повелята на Бог, а от друга, Родината (общността) го очаква от теб.

Независимо от приемането на идеята за образование, съвременниците на Каравелов, приемат, че физиологическото различие между половете обуславя и психическо такова, затова жените трябва да се обучават по различни програми, за да могат да изпълняват „естествените“ си задължения. Под „естествени“ задължения на жената се разбира да бъде съпруга, да ражда деца и да се грижи за дома и мъжа си. Българските интелектуалци, много от които са получили образованието си в чужбина (Западна Европа и Русия), пренасят теориите на западните мислители и в България. Идеите на Русо за физиологичните различия, които обуславят умствени такива между половете се използват като аргумент за запазване на патриархалния ред не само на запад, но и у нас.

След Освобождението управляващите продължават да експлоатират концепцията за женски дълг и значението на жената – майка за запазването на българската традиция, обичай и нация от вредното чуждо влияние. За българската се говори като за селянка или за гражданка. Едната е олицетворение на морала и българщината, защото следва традицията, а другата е пример за морално разложение, благодарение на вредното чуждоземно влияние.

Най-съществена промяна по отношение на жените в Княжевска България е свързана с извоюването на право на образование, право на наследяване, право на глас, право на труд, независимо от съществуващите множество обструкции, ограничения и некоректни практики. Всички тези успехи за развитие на женска индивидуалност нямаше да са възможни без съзнателната и целенасочена дейност на самите жени – членки на Български женски съюз, организатор на женското движение в страната.

Мобилизацията за женски права е прекъсната през 1944г. с идването на власт на Комунистическата партия в страната. Държавата, в лицето на партията си поставя за цел да разреши ”женския въпрос“. Новите управляващи предприемат промени в законодателството, които са насочени към изравняване на двата пола. Приетата Наредба-закон за изравняване правата на лицата от двата пола (16.10.1944г.) и новата „Димитровска“ конституция (1947) дават на жените избирателни права, право да работят и да получават равно заплащане за равен труд. Въвеждат се и квоти за жените в Народното събрание, което предоставя възможност на жените да участват в процеса на вземане на решения. Всички тези действия са продиктувани по икономически и пропагандни причини. Един от основните идеологически постулати на комунизма е равенството на мъжа и жената във всяка сфера на живота – политическа, икономическа и социална. Провеждат се всякакви мерки за насърчаване на жените да работят извън дома, да бъдат активни членове на обществото. „*Да участват наравно с мъжа при изграждането на новото социалистическо общество*“, „*за развитието на жената и повишаването на нейната социална роля при изграждането на новото социалистическо общество*“ (Славчев, Бъчваров, 1975: 153).

Пропагандата не само внедрява нови женски задължения като тези на работещ и активен член на обществото, но в същото време много успешно затвърждава патриархалните стереотипи. Въпреки, полаганите усилия за равенство в обществения

живот, те не успяват да направят нищо за постигане на равенство на мъжа и жената въкъщи. Домашните задължения си остават предимно женска отговорност, както отглеждането и възпитанието на децата. Комунистическата реторика вменява дълга на жената, който е смесица от стремеж за индивидуалност, но същевременно е дълг към партията/родината чрез фигурата на майката.

Патернистичното отношение на партията към жените ги „обгрижва“ чрез законодателни инициативи, което обаче е насочено към защита на жената като майка. През 1957 г. в България е въведено правото на жените на аборт, което обаче е ограничено през 1968 г. и 1973 г., за да се стимулира раждаемостта. Жената е възхвалявана в ролята и на „майка героиня“, а на заден план отстъпват всички други функции. Държавният социализъм успява да втъпни чувството на равенство между половете и много успешно да наложи визията за жената – майка, труженичка, общественичка и свързаните с тях изконни патриархални ценности като пасивност, грижовност, скромност и саможертва.

Трансформацията на този женски образ започва през 90-те години на XX век с настъпването на демокрацията и навлизащото западно влияние. Под натиска на пазарната икономика и разпространението на постмодерните идеи се създават нови ценности на базата на индивидуализма и самоутвърждаването (Славова, 2010).

В публичното пространство на „Прехода“ се преизгражда образът на жената, като успешно се запазва разбирането за половите роли, от една страна, а от друга, се налагат нови модели – продукт на друга културна и социална реалност (западноевропейската). Изгражда се визията на женствеността – съвкупност от физически и психически качества. Налага се образът на успялата жена – добре изглеждаща, реализирана в професията и с чудесно семейство. „Идеалната жена“ е не само личност, професионалист, но и добра съпруга и майка. Проблемът е, че самите жени участват в приемането и възпроизвеждането на собствените си образи. Приемайки тези характеристики за част от *женствеността*, те се стремят да „отговорят“ на наложените образи за визия и поведение.

Направената кратка историческа ретроспекция на развитието на женския дълг цели да изведе основните негови характеристики, които да се своеобразна отправна точка при проследяване на настъпила промяна в настоящето. Традиционният женски дълг е обвързан основно с функциите на майка и домакиня, която се грижи за дома и

семейството си. Този модел претърпява известна трансформация като се внедряват аспекти от идеите на индивидуализма. Концепцията на индивидуализма поставя индивида в основата на съществуването и го насърчава да преследва личните си цели и желания, независимо от влиянието на семейството и обществото. В историческото развитие на нашата страна се наблюдава видоизменение на традиционния образ на жената с включване на елементи от индивидуализма. По този начин женският дълг се явява хибрид между патриархален – социалистически – западен ценностен модел.

През XXI век приемаме, че в нашата страна всеки човек, независимо от своя пол има своя индивидуалност, която може да изразява по начин, който намери на подходящ. Традицията и колективното мнение не оказват (или оказват) минимално влияние при индивидуалния избор.

През последните няколко години сме свидетели на обезпокоителни посегателства върху женското право на избор (забрана на абортите в Полша, Алабама (САЩ)). „Привикнали“ с равноправието жените позволяват да им се наслагват отново (ако въобще можем да кажем, че някога е изчезвала) концепцията на „дълга“. Дългът на жената към родината и семейството. Продължава приписването на различни социални и обществени проблеми като домашното насилие, абортите, ниската раждаемост и отрицателния прираст, като следствие от женското отстъпление от дълга. Дългът отново се използва като аргумент за ограничаване на женската свобода и индивидуални права. В настоящата разработка се проследяват някои тенденции при концепцията за женския дълг въз основа на анализ на постове в социалните мрежи, коментари под статии и интервюта. Акцент е поставен върху няколко категории: раждаемост, аборти, външен вид и домашно насилие [1].

Направеният анализ показва, че продължава да се налага най-важният дълг на жените, а именно раждане и отглеждане на деца. Публикациите за родителството и майчинството са многобройни. Коментарите са основно от жени. Те споделят опит при отглеждането на децата си, какви проблеми срещат, търсят съвети. Застъпва се идеята за женското осъществяване чрез майчинството. “Само жената знае, като стане майка“. Наблюдава се обвързване на женствеността с майчинството и презатвърждаване на неговата ценност като съществен фактор за женското съществуване. Липсата на майчинство е частична и/или непълна женственост. Много трудно е възприемането на

доброволният отказ от майчинство. Подобен „избор“ е неприемлив и причините за него се обобщават като личностни характеристики – „ненормална“, „егоистка“, или като средство за прикриване на физическа невъзможност да станеш майка.

Интересна реторика се използва, когато се говори за майчинството. Майчинството като „щастие, невероятно изживяване, безгранична обич“ са обобщение на личностното преживяване, но има външното оценяване като „*страхотни жени, раждали някога деца на тази велика земя българска!*“ Съзнателно или несъзнателно се обвързва майчинството, този личен момент, с общото – нацията.

Наред с темата за майчинството откриваме и теми за бащинството „*Баща за пример*“. Коментарите под публикацията са от жени, които искат да се похвалят със своите съпрузи/партньори. Те споделят снимки на съпрузите и децата си и коментират колко „грижовни, всеотдайни, търпеливи...“ са мъжете им. В този вид постове е редно да открием две основни тенденции. Първата е промяната към бащинството от пасивен процес към активен, което е положителна посока на развитие. Второ, откриваме желанието на жените да покажат едно „лице“ пред другите. Да защитят и увеличат престижа на своите съпрузи, което е дълг на всяка „добра“ съпруга.

В резултат на високия престиж на майчинството всички теми, свързани с репродуктивни, сексуални и биологични права отнасящи се до женското тяло са обект на сериозни дебати и дискусии. Под рубрика, посветена на мерки, които управляващите смятат да предприемат за насърчаване на раждаемостта, откриваме отговори на причините за ниската раждаемост в страната. Основните причини са: „*Подпомагане на шарените нехора, а не на майките. Феминизма такова майката на семейството. Нали сме модерни европейци. Важно е 25841284123 пол да има право. Всичко е целенасочено с либералните ценности като: различни сексуални изражения, вкарване на чуждоземци и т.н. Отричане на ценностите на нашите деди, а копираме запада.*“

„*Права, образование и работа на жените убива раждаемостта.*“

„*мъжете са ни стресирани*“, „*Осигурете достойна и добре платена работа на бащите и деца ще има*“ [2].

В коментарите се откроява отчетливата тенденция, че виновни за ниската раждаемост в страната са жените. Тяхното желание да се образуват, работят и себеосъществят извън семейството, отричайки ценностите на „нашите деди“, е причина

за отрицателния прираст на страната. Мъжете са оправдани, защото са „стресирани“, не им е осигурена „достойна и добре платена работа“. Продължава да се възпроизвежда нагласата за мъжа като глава на семейството, основен източник на средства и респективно вземащ решения – „деца ще има“. Подобни нагласи откриваме в коментари направени и от мъже и от жени. Икономическата независимост и право на избор на жените крият опасността за изчезване на българската нация. В тези коментари се съдържа есенцията на дълга на жената и нейното неизпълнение е причина за намаляване на населението.

Женските права, феминизмът и равноправието между половете предизвикват значителен брой негативни коментари от мъжете. *„Майките в България са с 2 г майчинство - най-голямото в цяла Европа. Стига с тази мантра, че жените били оцетени. Няма такова нещо. Точно обратното е, ползват се с най-много права, като насреща се очаква по-малко от тях. Виж новите закони, които искат да прокарат, за равно заплащане. Никой не обръща внимание на факта, че в много от професиите жените са по-нископроизводителни от мъжете, но трябвало да им се заплаща наравно. И другият закон, мин 30% от мениджърите в една фирма да са жени. Аз имам двама мениджъри и ми вършат чудесна работа. По цял ден са в производството, сред работниците и машините, и освен, че ръководят задачите, участват в процеса на работа в цеха. Сега трябва да уволня единият и да назнача някаква накоконена жена, която само да виси у фейса по цял ден, да се гримира в тоалетната, да не пипва нищо, че да не си счупи маникюра, и на всеки дошъл при нея за съвет да отговаря "Работи по хоризонталата". Е, няма как да ми върви бизнеса, нали?“*

Епитети като „по-нископроизводителни“, „накоконени“, „да се гримира“, „да не си счупи маникюра“ показват съществуващите стереотипи по отношение на женския пол, базирани на биологични различия и наслагвани социални очаквания, които подценяват професионалните качества на жената. Подобни коментари показват необходимостта от задълбочена работа по въпроса със сексизма на работното място и в обществото като цяло. Очакванията към женската визия се споделя не само от мъжете, но и от самите жени. „Стандартите“ за красота с определената към нея физическа визия е често срещана тема. Статиите за диети, съвети за красота, търсене на препоръки за фризьори, козметици и т.н. са сред основните публикации.

Продължава да се възпроизвежда негативната нагласа към жените с наднормено тегло, в това число от самите жени. Ако в световен план (или поне в Западния свят) се борят с предразсъдъците по отношение на закръглените женски форми, то у нас това остава причина за груби и обидни коментари. Възпроизвеждат се нагласите за женските умения и външността (по-специално формите и килограмите на женското тяло). „Едно е да се чувстваш удобно в тялото си, съвсем друго е да претендираш, че може да си танцьорка със свръх тегло.....ако посланието ѝ е, че от всяко закръглено момиче може да излезе професионална танцьорка, то единственото, което прави е да осигурява работа на психотерапевтите“ [3].

Подобни критики към „неподдържащите тялото“ си жени се затвърждават и от статии, и коментарите под тях за „дънките от младостта“, и дали все още ни стават. Интересна е тенденцията да се обвързват рестрикциите към женското тяло с въпроса за здравето. Не отричаме връзката на някои заболявания с наднорменото тегло, но тук говорим по-скоро за наслагвания на „загриженост“ към женското тяло, докато няма подобна мисъл към мъжкото добруване. Впечатление прави и наличието на статия за връзката на татуировките и майчинството. Коментарите на жените, придружени от снимков материал, „доказват“, че може да имат татуировки, които не им пречат да бъдат майки. Подобни стереотипи за женското тяло са съизмерими с тези от средните векове, където причината е неграмотността и силната религиозност на хората, но какво обяснение може да има в днешно време, когато нивото, поне официално, на грамотността е високо, а пък това на религиозността е ниско.

Независимо от негативните коментари по повод на женската външност, то те са нищо в сравнение с отношението към женската сексуалност и темата за аборта. В коментарите на публикация на сексоложката Наталия Кобилкина, отнасящи се до женската сексуалност, мотивацията на мъжа и сексуалните отношение между партньорите, се открояват няколко съществени тенденции. Авторката провокира читателите със съвети към жените да бъдат активни в съблазнителния процес и със съвети към мъжете да акцентират върху различни техники за сексуално задоволяване на партньорката си. От една страна изпъква отсъствието на сексуална култура и запознатост. От друга страна се разкрива отношението към жената като сексуален обект, а не като партньор. Мъжките коментари (с мъжки снимки и имена/аватари) са вулгарни

не само към авторката, но и към самите жени „много сте наострени! Да не сте лизбийки или не ви...“, „ти ставаш само за...“, „ела ми в леглото“. Коментарите на жените са свързани основно с „липсата на истински мъже“, на което други жени отговарят „аз съм си принцеса-обожявам ролята си на жена и имам до себе си истински мъж“ [4].

В последните коментари откриваме традиционните нагласи – за „истинските“ мъже и за „истинските“ жени. Тяхната липса е причина за съществуващите проблеми – семейни, лични, обществени. Тези истински персонажи насочват към онези традиционни роли, припознати като ценни и тяхната промяна и/или изчезване се преживява като упадък.

Темата за аборта и репродуктивните права като причина за намаляването на нацията е често експлоатирана тема и изобилства от коментари, които бихме могли да разделим най-общо на осъдителни и разбиращи. Разбиращите коментари целят да подкрепят жената в нейното решение. „Ще го преживееш, щом си взела това решение - то е било най-правилното за момента, предполагам.“ Повдига се въпросът за вината „Дали ще си го простиш?“ и голяма част от отговорите са, че болката остава завинаги „почти няма ден, в който да не мисля затова“. Голяма част от коментарите са свързани със споделяне на опит и преживяната болка. Осъдителните коментари са пречупени през призмата на убийството, морала и религиозността. „Това е грях“

„Ако си забременяла доброволно със здраво дете, ти просто решаваши да убиеш невинен човек, който плаща с живота си твоята грешка. Изумена съм, че публикувате такава статия, оправдаваща хладнокръвно убийство.“

„А какво нарушение на правата на мъжа, чийто генетичен материал създава детето, и на правата на бъдещето дете е това, даже не се споменава. Детето го убиват без да му дадат право да се роди, и го лишават от всички възможности да има живот, постижения, щастие“

„Дааа. От 18 век насам биологията много се е променила. Сега душата влиза по-късно. Еманципирала се е.“ [5]

Противниците на абортите, основно жени, използват традиционни аргументи в защита на тезата си. Критиките са само към жените, мъжете нямат никаква вина. Те са оцетени, но тяхната отговорност отново е прехвърлена към жените. Използването на

религиозната реторика за „грях, душа“ и абортът като убийство цели засилването на укора към жените.

Защитниците на женските права са убедени, че „Абортът е личен избор и трябва да бъде такъв. Партньор или политика не могат да монополизират женското тяло!“

„2021 година. 100 години след като жените са получили права (в това число и репродуктивни права), а масово жени и мъже не знаят аргумента с който жените са спечелили правото да откажат износването на нежелана бременност. Този аргумент е необорим и ясно показва дискриминаторската позиция спрямо жените (бременните) и грубо нарушаване на основните човешки права.“

„Ако жените са задължени да предоставят телата си за износване на нежелана бременност, то следва всички да са задължени да предоставят телата си (или да нямат право на отказ да предоставят телата си) винаги когато те са нужни за да “спасят” нечий живот! “Ето тук е разиграно и обяснено простичко с “картинки” за всички които не могат/искат да четат философски текстове: <https://youtu.be/c2PAajlHbnU>“ [6].

„Собствеността“ върху женското тяло е, от една страна, женска-индивидуализирана, но от друга страна е чужда-обществена.

Друга тема, свързана с женското тяло и женски права, е домашното насилие. Полемиката около ратифицирането на **Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие** на Съвета на Европа от 2011 г., известна като Истанбулската конвенция, показва проблемните области в българското общество. Коментари като „Проблемът, е че българките ядат малко бой“, „Умрете гадни....“, „Аз побийвам жена си, когато не слуша“ - тези изказвания са на мъже, които определено са патриархално настроени и не споделят ценности като полово равноправие. Но по-притеснителното е, че и голяма част от жените са против ратификацията на Конвенцията, защото „Обичам мъжа си и съм доволна от него“, „Това ще разруши семейството“, „Децата ни ще страдат“ [7]. Продължава да се наслагват нагласите за женската жертвоготовност в името на семейството, търпението, стремежът за запазване на семейството са традиционно наслагван дълг на жената.

Резултатите от изследването на Института Отворено общество на тема “Обществени нагласи към равенството между мъжете и жените и насилието над

жени“ показват, че преобладаващото мнозинство от българските граждани подкрепят равенството между мъжете и жените и смятат за неприемливи различните форми на насилие над жени – вербални, физически и емоционални. Почти всички от анкетираните лица (90%) приемат, че равенството на мъжете и жените е основно човешко право. Анализът на резултатите показва и запазване на стереотипи като това, че мъжете трябва да взимат основните решения вкъщи; че домашното насилие е личен проблем, който трябва да бъде решаван в рамките на семейството. Споделят се мненията, че жените преувеличават при оплакване от сексуален тормоз, и че е приемливо мъж да удари жена, ако тя го провокира. Отношението към насилието и равноправието между половете кореспондира със степента на образование, пола и възрастта на респондентите. Хората с по-ниско образование и по-възрастните в по-голяма степен са склонни да приемат различните форми на насилие върху жени и в по-малка степен подкрепят равенството между мъжете и жените (Институт „Отворено общество, 2021).

В заключение можем да открием някои тенденции, без да претендираме за изчерпателност и генерализация, по отношение на образа на българските жени. Интересна е смеската от индивидуализъм и традиционен дълг едновременно. Женската индивидуалност не се поставя под съмнение, чувството за възможност за избор и равноправие е широко разпространено, но в коментарите под различни теми откриваме скритите, дълбоко вкоренени ментални схеми на мислене, възприемане и интерпретация на света около нас. Традиционните функции на майчинството продължават да се възпроизвеждат като част от това да бъдеш жена. Въпросите, третиращи отношението към тялото, показват отново традиционно разбиране по въпроси като аборта, физическия облик на тялото, сексуалността и домашното насилие. Използваните аргументи в защита на традиционни ценности са моралът, религиозността, родината. Социални проблеми като домашното насилие и ниската раждаемост са приписвани на женската еманципация (образование, работа и права). Ролята на мъжа във всички тези теми е пасивна, защото отговорността се прехвърля основно върху жената. Наблюдава се положителна тенденция на промяна на виждането за бащинството и ролята на бащата при отглеждането на децата. В разглежданите теми и изказаните коментари по темите за правата на жените (аборта, домашното насилие, външния вид) много от коментиращите жени отстояват правото на индивидуален избор без съобразяване с семейна/външна

среда. При темата за майчинството изглежда, че съществува единомислие за неговата ценност. Обобщавайки, можем да кажем, че традиционният женски дълг – на съпруга, майка и къщовница е запазил част от своята ценност, но е с привкус на индивидуалност.

БЕЛЕЖКИ

[1] В цитираните постове е запазен оригиналният правопис.

[2] Вж. <https://dnes.dir.bg/comments/eksperti-kam-ms-predlagat-radikalni-merki-za-povishavane-na-razhdaemostta>.

[3] Вж. <https://www.facebook.com/MaikoMila.bg>.

[4] Вж. <https://m.facebook.com/kobylkinanatalia/photos/a.473477766009555/3779449248745707/?type=3&source=48>.

[5] Вж. <https://www.facebook.com/MaikoMila.bg>.

[6] Вж. <https://www.facebook.com/MaikoMila.bg>.

[7] Вж. <https://dnes.dir.bg/comments/domashnoto-nasilie-tryabva-da-se-razglezhda-tsyalostno-a-ne-da-karpim-tuk-tame>.

ЛИТЕРАТУРА

Бовоар, С. (1996). *Вторият пол*. Т.1-2, С., Колинс-5.

Бурдийо, П. (2002). *Мъжкото господство*. С., ЛИК.

Воденичаров, П. (2001). Борба срещу мъжествеността в комунистическата държава? (Тя се влюби в мене, може би и аз се влюбих в нея ...). – В: *Тя на Балканите*. Благоевград, ЮУ „Неофит Рилски“.

Гаврилова, Р. (2001). Жени в градовете, деца в селата. – В: *Тя на Балканите*. Благоевград, ЮУ „Неофит Рилски“.

Гаврилова, Р. (1998). Между частното и публичното: българските жени през 19 век. – В: *Граници на гражданството: европейските жени между традицията и модерността*, С., ЛИК, 98 – 108.

Гаврилова, Р. (1998). Кога е „едно време“? Устни разкази и колективна памет. Сп. *Социологически проблеми*, 3-4, С., Институтът по философия и социология при БАН, с. 95 – 101.

- Дамянова, П. (Съст.). (1997). *Времето на жените*, С., УИ „СУ „Св. Климент Охридски“.
- Даскалова, К., Славова, К. (2004). *Женски идентичности на Балканите*. С., Полис.
- Даскалова, К., Назърска, Ж. (2006). *Женско движение и феминизми в България*, С., Полис.
- Даскалова, К. (2012). *Жени, пол и модернизация в България, 1878-1944*, С., УИ „Климент Охридски“.
- Даскалова, Кр. (1999). Феминизъм и равноправие в българския 20 век, В: *Майки и дъщери. Поколения и посоки в българския феминизъм*, С., Полис, 80 – 105.
- Даскалова, Кр. (2001). История на жените, феминизъм и рамките за тяхното осмисляне. В: *Теория през границите*, С., ПОЛИС, 28 – 58.
- Динкова, М. (1980). *Социален портрет на българската жена*. С., Профиздат, 59 – 60.
- ЕСИ. (1998). *Жените и мъжете в България*, НСИ, С., Институт по Демография към БАН.
- ЕСИ. (2002). *Жените и мъжете в Р. България*, С., НСИ.
- Институт Отворено общество. (2021). Обществени нагласи към равенството между мъжете и жените и насилието над жени. url:https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/EqualityReport_March_2021.pdf (Посетен на 01.11.2021г)
- Каравелов, Л. „Знаеш ли ти кои сме“, url:<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=179&WorkID=8226&Level=1> (Посетен на 03.11.2021г)
- Кирова, М., Славова, К. (2010). Времето на жените срещу времето на мъжете, В: *Идентичности в преход: род, медии и популярна култура в България след 1989г.*, С., ПОЛИС.
- Лулева, А. (2007). Работа, семейство, пол в периода на предов. – В: *Пол и преход*, С., Център за изследване на политики за жените.
- Павлова, Й. (2018). *Щрихи от портрета на съвременната българска жена*, С., СофТрейд.
- Славова, К. (2010). Мода и моделиране на идентичности във време на преход. – В: *Социални роли и модели на прехода във фокуса на медиите*. – В: *Идентичности в преход: род, медии и популярна култура в България след 1989г.*, С., ПОЛИС.

Славчев, Св., Бъчваров, П. (1975). *Любов и брак.*, С., Медицина и физкултура.

Хаджийски, И. (1974). *Оптимистична теория за нашия народ.* Т. 1, С., Български писател.

Хаджийски, И. (1974). „*Бит и душевност на нашия народ*“. Т. 2, С., Български писател, 434.

Pavlova, Y. (2016). *The Place of the Woman in Marriage.* Germany, LAP LAMBERT Academic Publishing.